

ks. Wojciech Góralski
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Kanoniczne przeszkody małżeńskie – zarys problematyki

Wstęp

Do podstawowych, opartych na prawie naturalnym praw człowieka należy prawo do swobodnego wyboru stanu życia, zagwarantowane w kan. 219 obowiązującego KPK. Formę uszczegółowienia tego prawa w odniesieniu do stanu małżeńskiego stanowi proklamowane w kan. 1058 KPK *ius connubii*, a więc prawo do zawarcia małżeństwa. Stwierdzenie ustawodawcy kościelnego, iż „wszyscy mogą zawrzeć małżeństwo, którym prawo tego nie zabrania”, będące dosłownym powtórzeniem kan. 1035 KPK z 1917 r., i jednocześnie usytuowanie go w nowej kodyfikacji wśród kanonów generalnych (wstępnych) tytułu *De matrimonio* (nie zaś w rozdziale *De impedimentis in genere*, jak to było uprzednio)¹, jednoznacznie wskazuje, że *ius connubii* stało się zasadą interpretacyjną całego kanonicznego systemu małżeńskiego².

Prawa do zawarcia małżeństwa Kościół zawsze bronił, nie zgadzając się na ograniczenia w tym względzie ze strony władzy zewnętrznej, czego znaczącym przykładem jest uznanie pełnej autonomii

¹ Zob. *Communications* 10 (1978) s. 124-127.

² H. FRANCESCHI F., *Riconoscimento e tutela dello „ius connubii” nel sistema matrimoniale canonico*, Milano 2004, s. 374-380; J. I. BAÑARES, *Introducción al Título VII – De matrimonio*, w: *Comentario exegético al Codice de Derecho Canonico*, t. III/2, ed. 3, red. Á. Marzoa, J. Miras y R. Rodríguez – Ocaña, Pamplona 2002, wyd. 3, s. 1069-1070; W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011, s. 58-59; W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody małżeńskie in genere*, *Prawo Kanoniczne* 55 (2012), nr 3, s. 3.

w zawarciu małżeństwa przez małoletnich, nawet wbrew woli rodziców. Niemniej wymownym jest uznawanie woli stron zmierzającej do ustanowienia węzła małżeńskiego, wyrażonej w jakikolwiek sposób, także z pominięciem formy publicznej, a więc uznanie pełnej ważności małżeństw tajnych, co stanowi jeden z bardziej oryginalnych aspektów małżeńskiej dyscypliny kanonicznej³.

Jak nietrudno dostrzec, norma generalna zawarta w kan. 1058 KPK dopuszcza wyjątki, zawiera bowiem klauzulę *qui iure non prohibentur*, która oznacza, że prawo do zawarcia małżeństwa – w pewnych okolicznościach – może doznać ograniczenia w jego wykonywaniu. Zakazy zawarcia małżeństwa w określonych przypadkach spowodowały z czasem powstanie stałego systemu przeszkód ograniczających swobodny wybór małżeński jednostek. Zakaz taki jest jednak czymś wyjątkowym i wymaga wyraźnego określenia legislacyjnego. Od czasów Innocentego III (1198-1216) utrwaliła się zasada, w myśl której gdy wydany jest edykt zakazujący zawarcia małżeństwa, wówczas komu nie zakazuje on zawarcia tego związku, konsekwentnie winien być do niego dopuszczony⁴. Nie należy przy tym zapominać o możliwości uzyskania dyspensy od przeszkód pochodzenia kościelnego.

Ograniczenie prawa do zawarcia małżeństwa, zredukowane najpierw przez KPK z 1917 r., a następnie przez KPK z 1983 r., może pochodzić zarówno z prawa Bożego (naturalnego i pozytywnego), jak i z postanowienia ustawodawcy kościelnego. Podczas gdy niezdolność do zawarcia małżeństwa, która wynika z naturalnej struktury ontologicznej osoby ludzkiej, określa się mianem *incapacitas*, to niezdolność wypływająca z pozytywnej interwencji ustawodawcy nosi nazwę *inhabilitas*⁵.

---

³ P. MONETA, *Diritto al matrimonio e impedimenti matrimoniali*, w: *Gli impedimenti al matrimonio canonico*, Città del Vaticano 1989, s. 15.

⁴ „Cum prohibitorium sit edictum de matrimonio contrahendo, ut quicumque non prohibetur, per consequentiam admittatur”. – C. 23, X, IV, 1.

⁵ G. DZIERŻON, *Niezdolność do zawarcia małżeństwa jako kategoria kanoniczna*, Warszawa 2002, s. 88-89; W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody...*, art. cyt., s. 4.

Gdy chodzi o obszary prawa małżeńskiego, w których *ius connubii* doznaje ograniczenia, to jednym z nich są przeszkody małżeńskie *sensu stricto*. Dziedzinę przeszkód małżeńskich KPK reguluje w dwóch rozdziałach (drugim i trzecim) tytułu VII – *De matrimonio*. Rozdział drugi poświęcony jest przeszkodom małżeńskim (zrywającym) w ogólności (kann. 1073-1082 KPK), przedmiotem zaś rozdziału trzeciego są poszczególne przeszkody małżeńskie (kann. 1093-1094 KPK)⁶.

Celem niniejszego opracowania jest naszkicowanie problematyki zawartej w dwóch wymienionych rozdziałach kodeksowych poświęconych przeszkodom małżeńskim.

1. Pojęcie przeszkody małżeńskiej

Jakkolwiek KPK nie podaje definicji przeszkody małżeńskiej, to jednak czyni to doktryna kanonistyczna. Przyjmuje się w niej, że termin „przeszkoda małżeńska” (*impedimentum matrimoniale*) może być rozumiany w znaczeniu szerokim oraz w znaczeniu ścisłym. W znaczeniu szerokim przeszkodą jest każda okoliczność, która na mocy prawa Bożego albo ludzkiego nie pozwala na ważne lub godziwe zawarcie umowy małżeńskiej. W takim więc znaczeniu – obok przeszkód *sensu stricto* – w grę wchodzi szeroko rozumiane wady zgody małżeńskiej, braki w zakresie formy kanonicznej, zakazy zawarcia małżeństwa oraz wszystkie inne wymogi prawa przepisane do zawarcia małżeństwa.

Natomiast przeszkodą małżeńską w znaczeniu ścisłym jest okoliczność (o podobnym pochodzeniu) lub sytuacja osobowa dotycząca bezpośrednio osoby kontrahenta zawierającego małżeństwo (jako przedmiotu materialnego tegoż związku), nie pozwalająca na jego ważne zawarcie⁷. Jest to okoliczność obiektywna, która uniezdalnia

---

⁶ W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody...*, art. cyt., s. 3.

⁷ P. GASPARRI, *Tractatus canonicus de matrimonio*, Città del Vaticano 1932, wyd. 2, s. 123-125; F. CAPPELLO, *Tractatus canonico-moralis*, Romae 1947, s. 186-187; A. VERMERSCH, I. CREUSEN, *Epitome iuris canonici*, t. 2, Mechliniae 1954, wyd. 7,

osobę do zawarcia małżeństwa. Oznacza to, że osoba, która dotknięta jest przeszkodą, jest niezdolna do spełnienia aktu prawnego, jakim jest zawarcie małżeństwa.

W kan. 1073 KPK, podobnie jak w kan. 790 § 1 KKKW, użyto zwrotu „przeszkoda zrywająca”: „przeszkoda zrywająca czyni osobę niezdolną do ważnego zawarcia małżeństwa”⁸, który to zwrot – po zniesieniu przez wymienione kodyfikacje przeszkód wzbraniających (*impedimenta impediencia*) – odpowiada pojęciu kanonicznemu przeszkody małżeńskiej w znaczeniu ścisłym⁹. Wydaje się więc, że użycie przymiotnika „dirimens” jest zbędne zarówno w tytule rozdziału II – „De impedimentis dirimentibus in genere”, jak i w kan. 1073 KPK, tym bardziej, że w kolejnych kanonach rozdziału stosuje się termin „impedimentum” bez przymiotnika.

Inną definicję przeszkody małżeńskiej *sensu stricto* przyjmuje G. Montini stwierdzając, że jest to „prawo bosko-pozytywne, naturalne lub kościelne, które deklaruje lub czyni osobę niezdolną do ważnego zawarcia małżeństwa”¹⁰. Według J. F. Castaño, który nawiązuje

---

s. 206; M. PETRONCELLI, *Il diritto canonico dopo il Vaticano II*, Napoli 1962, s. 305; J. HENDRIKS, *Diritto matrimoniale. Commento ai canoni 1055-1165*, Milano 1999, s. 144; G. MONTINI, *Gli impedimenti dirimenti in genere (cann. 1073-1076)*, w: *Diritto matrimoniale canonico*, t. 1, red. P. A. BONNET, C. GULLO, Città del Vaticano 2002, s. 353.

⁸ „Impedimentum dirimens personam inhabilem reddit ad matrimonium valide contrahendum”.

⁹ Zob. G. MICHIELS, *Normae generales juris canonici, Commentarius Libri I Codicis Juris Canonici*, t. 1, Parisiis-Tornaci-Romae 1949, wyd. 2, s. 320; M. F. POMPEDDA, *Annotazioni sul diritto matrimoniale nel nuovo Codice canonico*, w: *Il matrimonio nel nuovo Codice di Diritto Canonico. Annotazioni di diritto sostanziale e processuale*, Padova 1984, s. 30-31; A. M. ABATE, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, Brescia 1985, s. 81-83; W. AYMANS, KL. MÖRS DORF, *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 1: *Einleitende Grundfragen und Allgemeine Normen*, Paderborn-München-Wien-Zürich 1991, s. 286-287.

¹⁰ „Una legge divino-positiva, naturale o ecclesiastica che dichiara o rende inabile una persona a contrarre validamente matrimonio”. G. MONTINI, *Gli impedimenti dirimenti in genere...*, art. cyt., s. 348.

do opinii L. Bendera¹¹, przeszkoda, o której mowa, a która w istocie jest prawem, oparta jest na fakcie określanym jako „okoliczność obiektywna”. Chodzi o fakt zewnętrzny w stosunku do prawa, jak np. to, że dana osoba jest dotknięta impotencją lub że jest związana poprzednim małżeństwem, itp. Okoliczność sama w sobie nie stanowi jednak przeszkody. Nie można nawet powiedzieć, że przeszkoda jest rodzajem „czegoś trzeciego” czy „połączeniem” dwóch elementów (materialnego, którym byłby fakt zewnętrzny, i formalnego, którym byłoby prawo zakazujące)¹². Pozostaje przyjąć, konkluduje Castaño, że przeszkoda małżeńska jest rzeczywistością specyficznie prawną, jest po prostu prawem. Z przeszkody-prawa, która czyni osobę niezdolną, powstaje w sposób konieczny skutek „rozrywający” małżeństwo¹³. Słuszna wydaje się opinia J. Fornésa, w myśl której, niezależnie od przyjętej definicji, z punktu widzenia praktycznego istotne jest to, że gdy istnieje przeszkoda, małżeństwo jest nieważne¹⁴.

2. Rys historyczny kształtowania się przeszkód małżeńskich

2.1. Do KPK z 1917 r.

Przeszkody do zawarcia małżeństwa znane były już w prawie żydowskim (zakaz zawierania związku z osobami należącymi do innych plemion). W pierwszych stuleciach istnienia Kościoła powstał problem zawierania małżeństw z osobami, które przystąpiły

---

¹¹ Zob. TH. VLAMING, L. BENDER, *Praelectiones iuris matrimonii*, Bussum in Hollandia 1950, wyd. 4, s. 128.

¹² Taką opinię reprezentował L. MIGUÉLEZ, *Ad can. 1036*, w: *Comentarios al Código de Derecho Canónico*, t. 2, Madrid 1963, s. 483.

¹³ J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali*, w: *Matrimonio canonico fra tradizione e rinnovamento*, Bologna 1985, s. 103-104; J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali in generale*, *Apollinaris* 61 (1988), s. 75-76; J. F. CASTAÑO, *Natura e ruolo degli impedimenti matrimoniali*, w: *Gli impedimenti al matrimonio canonico*, dz. cyt., s. 30-31.

¹⁴ J. FORNÉS, *Ad can. 1073*, w: *Comentario exegético al Codice de Derecho Canonico*, dz. cyt., s. 1147-1148.

do herezji. Zawieranie takich związków objęte było zakazem, co pozwala przyjąć, iż już wówczas funkcjonowało pojęcie przeszkód małżeńskich. Z pierwszym ich wykazem spotykamy się na Synodzie Rzymskim w 721 r. (za papieża Grzegorza II), przy czym jego uchwały miały charakter jedynie prawa partykularnego. W tym okresie nieznane było jeszcze rozróżnienie pomiędzy przeszkodami zrywającymi a wzbraniającymi.

W średniowiecznych zbiorach prawa, m.in. w *Dekrecie* Gracjana¹⁵, można znaleźć teksty mówiące o zakazie zawierania małżeństw, jednak występująca tam terminologia nie jest jednolita. Bernard z Pawii oraz Rolandus, późniejszy papież Aleksander III (+1181), zapoczątkowali w XII wieku tendencję do rozróżniania przeszkód zrywających i wzbraniających. Tak np. Aleksander III ślub zwykły uznawał za przeszkodę, jednak bez sankcji nieważności małżeństwa, a więc jako wzbraniającą (zaczęła się wówczas utrwalać formuła: *impedit matrimonium* i *dirimit contractum*). Znaczne zróżnicowanie w ujmowaniu charakteru przeszkód małżeńskich (jako zrywających czy tylko wzbraniających) wprowadzało w tym okresie, podobnie jak i w późniejszym, prawo miejscowe. Dążność do rozszerzania ilości i zakresu przeszkód do zawarcia małżeństwa, występująca szczególnie w pierwszym tysiącleciu, podyktowana względami religijnymi, moralnymi i społecznymi, stopniowo zaczęła zanikać, gdy zaczęto zdawać sobie sprawę z tego, że zjawisko to utrudnia przestrzeganie w tym zakresie dyscypliny kościelnej. Nic też dziwnego, że powoli następowało redukcowanie obszernego katalogu przeszkód do zawarcia małżeństwa¹⁶.

Z kolei proces ujednolicenia przeszkód małżeńskich został zapoczątkowany dopiero w okresie wzrostu władzy papieskiej oraz coraz powszechniejszego kierowania się papieskimi dekretami przez biskupów, co miało miejsce poczynając od końca XII stulecia. Następowo

---

¹⁵ Zob. m.in. Dist. ad C. 27, q. 1, c. 40: „Voventes prohibentur contrahere matrimonium”; C. 29, q. 1: „Error excludit consensum”; Rubr. ad C. 35, q. 2, c. 1: „Nullus ducat uxorem”; Rubr. ad C. 32, q. 7, c. 27: „Non licet ducere uxorem”.

¹⁶ S. BISKUPSKI, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, t. 1, Warszawa 1956, s. 109-110.

wówczas dokładniejsze precyzowanie przeszkód, w szczególności pokrewieństwa i powinowactwa. Poczynając od Soboru Laterańskiego IV (1215 r.) obserwuje się zjawisko zmniejszania zakresu niektórych przeszkód, zwłaszcza dwóch wyżej wymienionych, co wiązało się ze zwiększoną migracją ludności (zmniejszało się niebezpieczeństwo degeneracji powodowanej przez zawieranie związków między krewnymi). Katalog przeszkód małżeńskich osiągnął swój szczyt w XIII wieku, pozostając w zasadzie niezmienny do Soboru Trydenckiego. Znacznym mankamentem był jednak brak urzędowego katalogu przeszkód, co sprzyjało powstawaniu szeregu katalogów prywatnych, obejmujących różne przeszkody¹⁷.

Dyscypliną przeszkód małżeńskich zajął się Sobór Trydencki, proklamując prawo Kościoła do ich ustanawiania: wynika ono bezpośrednio z władzy Kościoła nad małżeństwem ochrzczonych oraz z nierozdzielności sakramentu i kontraktu¹⁸. Mimo przeprowadzonej przez *Tridentinum* gruntownej reformy prawa małżeńskiego, teologowie i kanoniści, wychodząc z różnych założeń, nie byli zgodni co do utworzenia jednolitego katalogu przeszkód małżeńskich, zwłaszcza wzbraniających. Co więcej, aż do promulgowania pierwszego KPK powszechnie przyjmowano trzy rodzaje przeszkód do małżeństwa: 1) *ex parte formae*; 2) *ex parte consensus*; 3) *ex parte personae*¹⁹.

2.2. W KPK z 1917 r.

Jednolity katalog przeszkód małżeńskich pojawił się dopiero w KPK z 1917 r. (kann. 1058-1080), w którym usankcjonowano istnienie trzech

---

¹⁷ M. AL. ŻUROWSKI, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Katowice 1987, s. 119-120; W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody...*, art. cyt., s. 91-92; W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne*, dz. cyt., s. 91-92.

¹⁸ H. DENZINGER, P. HÜNERMANN, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg im Breisgau 1991, nr 1803-1804.

¹⁹ F. CAPPELLO, *Tractatus canonico-moralis de Sacramentis*, t. 5: *De matrimonio*, Romae 1961, s. 186; A. D'AURIA, *Impedimentos matrimoniales*, w: *Diccionario general de derecho canónico*, t. 4, red. J. OTADUY, A. VIANA, J. SEDANO, Pamplona 2012, s. 437.

przeszkód wzbraniających (niepowodujących nieważności małżeństwa, lecz tylko jego niegodziwość): ślub prosty (*votum simplex*, kan. 1058)²⁰, pokrewieństwo prawne (*cognatio legalis*, kan. 1059)²¹ i różnica wyznania (*mixta religio*, kan. 1060)²² oraz trzynastu przeszkód zrywających: brak wieku (*aetas*, kan. 1067 §§ 1-2)²³, impotencja (*impotentia*, kan. 1068 §§ 1-3), węzeł małżeński (*vinculum matrimoniale*, kan. 1969 §§ 1-2), różność religii (*disparitas cultus*, kan. 1070 §§ 1-2 i kan. 1071), wyższe święcenia (*ordo*, kan. 1072)²⁴, ślub uroczysty (*votum solenne*, kan. 1073)²⁵, uprowadzenie (*raptus*, kan. 1074 §§ 1-3), występki (*crimen*, kan. 1075)²⁶, pokrewieństwo (*consanguinitas*, kan. 1076 §§ 1-3)²⁷, powinowactwo (*affinitas*, kan. 1077 § 1-2)²⁸, przyzwoitość publiczna

²⁰ Przedmiotem ślubu prostego były: dziewictwo, doskonała czystość, niewstępowanie w związek małżeński, przyjęcie święceń wyższych, wybór stanu zakonnego.

²¹ Chodziło o pokrewieństwo powstałe z adopcji dokonanej na mocy prawa państwowego. Przeszkoda ta istniała (i to w takim samym zakresie) w tych krajach, w których – według prawa państwowego – pokrewieństwo wynikające z adopcji zabraniało zawierania małżeństw.

²² Przeszkoda różnicy wyznania zachodziła między dwiema osobami ochrzczone, z których jedna była katolicka, druga zaś należała do sekty heretyckiej lub schizmatycznej. Jeśli zachodziło niebezpieczeństwo utraty wiary przez małżonka katolickiego i potomstwa, małżeństwo było nadto zakazane prawem Bożym.

²³ Minimum wieku wynosiło 16 lat dla mężczyzny i 14 dla kobiety,

²⁴ Przeszkodę wyższych święceń zaciągał mężczyzna poprzez przyjęcie święceń subdiakonu.

²⁵ Ślub uroczysty był wieczystym ślubem publicznym, składanym w zakonie i uznanym przez Kościół za uroczysty.

²⁶ Przeszkoda występku obejmowała trzy postacie: 1) popełnione podczas trwania prawnego małżeństwa cudzołóstwo i wzajemna obietnica zawarcia małżeństwa lub usiłowanie zawarcia go, choćby tylko przez związek cywilny; 2) popełnione podczas trwania prawnego małżeństwa cudzołóstwo i małżonkობójstwo dokonane przez jedną z osób, które to cudzołóstwo popełniły; 3) małżonkობójstwo dokonane przez wzajemne działanie fizyczne lub moralne mężczyzny i kobiety.

²⁷ Zakres przeszkody pokrewieństwa obejmował linię prostą oraz w linię boczną do trzeciego stopnia włącznie (według komutacji germańskiej, tj. do szóstego stopnia włącznie według komutacji rzymskiej). Przeszkoda uwielokrotniała się tyle razy, ile uwielokrotniała się wspólny przodek.

²⁸ Zakres przeszkody powinowactwa obejmował linię prostą oraz linię boczną do drugiego stopnia włącznie (według komutacji germańskiej, tj. do czwartego

(*honestas publica*, kan. 1078)²⁹, pokrewieństwo duchowe (*cognatio spiritualis*, kan. 1079)³⁰, pokrewieństwo prawne (*cognatio legalis*, kan. 1080)³¹. Termin *impedimentum matrimoniale* zaczęto wówczas odnosić wyłącznie do wymienionych przeszkód, a więc do tych, które uprzednio zaliczano do kategorii przeszkód *ex partis personae*.

2.3. W pracach nad rewizją KPK

Dla rozpoczętej w 1963 r. rewizji KPK z 1917 r. oraz kodyfikacji prawa kanonicznego czymś znamienym było, że w przygotowanym przez Papieską Komisję do Rewizji KPK projekcie dokumentu *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*, dyskutowanym podczas pierwszego Zebrania Generalnego Synodu Biskupów (30 września – 4 października 1967 r.), pojawiło się stwierdzenie, iż nowy Kodeks nie powinien zbyt łatwo statuować ani postanowień unieważniających akty prawne ani uniezdalniających osoby, chyba że ich przedmiot byłby bardzo ważny i prawdziwie konieczny dla dobra publicznego i dyscypliny kościelnej (III zasada dyrektywna: „Niektóre środki sprzyjające trosce duszpasterskiej w KPK”)³².

Pierwszy schemat prawa małżeńskiego podtrzymywał przyjęty w Kodeksie z 1917 r. podział na przeszkody zrywające i wzbraniające,

---

stopnia włącznie według komutacji rzymskiej). Przeszkoda uwielokrotniała się, ilekroć uwielokrotniała się przeszkoda pokrewieństwa, od której pochodziła, oraz przez kolejne zawarcie małżeństwa z krewnym zmarłego współmałżonka.

²⁹ Zakres przeszkody przyzwoitości publicznej obejmował pierwszy i drugi stopień linii prostej pomiędzy mężczyzną i krewnymi kobiety i odwrotnie.

³⁰ Przeszkoda pokrewieństwa duchowego, pochodząca z chrztu, zachodziła pomiędzy ochrzczonym a tym, kto chrztu udzielił oraz pomiędzy ochrzczonym a rodzicem chrzestnym. Na temat poszczególnych przeszkód małżeńskich zob. S. BISKUPSKI, *Prawo małżeńskie...*, dz. cyt., t. 1, s. 131-260; F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958, s. 203-252.

³¹ Przeszkoda pokrewieństwa prawnego obowiązywała tylko w tych krajach, w których powodowała nieważność małżeństwa według prawa państwowego, i to w takim samym zakresie.

³² *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*, *Communicationes* 1 (1969), nr 2, s. 80.

nazwane zakazującymi (*impedimenta prohibentia*)³³. Następnie konsultorzy Papieskiej Komisji do Rewizji KPK pracujący w zespole „De matrimonio”, biorąc pod uwagę sugestie niektórych organów konsultacyjnych, postawili problem wstępny: czy nie należałoby znieść przeszkód wzbraniających, a konkretnie publicznego ślubu czasowego doskonałej czystości (jako ślubu prostego), pokrewieństwa prawnego – tam, gdzie ono obowiązuje w prawie państwowym oraz różnicy wyznania. Konsultorzy, którzy opowiedzieli się za zniesieniem tych przeszkód, podkreślali, że nie odgrywają one większego znaczenia, wywierając skutek wyłącznie w porządku moralnym (czynią małżeństwo niegodziwym); jedyny ich skutek prawny polegał na tym, że proboszcz mógł odmówić asystowania przy zawieraniu małżeństwa. Natomiast konsultorzy, którzy byli za utrzymaniem przeszkód wzbraniających, akcentowali ich funkcję pedagogiczną twierdząc, że tym, którzy są nimi dotknięci, należy odradzać zawarcie małżeństwa³⁴. Ostatecznie zdecydowano się na zniesienie przeszkód wzbraniających (łącznie ze ślubem prostym w całej jego rozciągłości), tak iż w kolejnym schemacie prawa małżeńskiego już nie figurowały³⁵. Decyzja ta okazała się ostateczna, została następnie potwierdzona wolą ustawodawcy.

W trakcie kodyfikacji posoborowej doszło ponadto do znaczących zmian w stosunku do przeszkód zrywających skatalogowanych w KPK z 1917 r. Zmiany te, które konsultorzy zespołu „De matrimonio” przyjęli podczas posiedzenia w dniach 16-17 maja 1977 r.³⁶ (poza niewielkimi zmianami wprowadzonymi nieco później), polegały na zniesieniu przeszkody pokrewieństwa duchowego oraz na bardziej lub mniej radykalnych zmianach, modyfikacjach, a także uproszczeniach w samej redakcji kanonów w stosunku do kodyfikacji

³³ *Schema Documenti Pontificii quo Disciplina Canonica de Sacramentis recognoscitur*. Typis Polyglottis Vaticanis 1975 (kann. 274-281), Communicationes 3 (1971), nr 1, s. 72-74.

³⁴ Zob. Communicationes 9 (1977), nr 1, s. 132-135.

³⁵ Zob. Z. GROCHOLEWSKI, *Documenta recentiora circa rem matrimonialem et processualem*, t. 2, Romae 1980, s. 80.

³⁶ Zob. Communicationes 9 (1977), nr 2, s. 359-369.

Pio-Benedyktyńskiej. Owe zmiany, modyfikacje i uproszczenia redakcyjne wprowadzone w KPK z 1983 r. dokonały się w odniesieniu do wszystkich przeszkód³⁷.

2.4. W KPK z 1983 r.

Po zniesieniu przez KPK z 1983 r. przeszkód wzbraniających istniejących pod rządami KPK z 1917 r., obowiązujący KPK sankcjonuje dwanaście następujących przeszkód zrywających: 1) brak wymaganego wieku (16 lat dla mężczyzny i 14 dla kobiety – *aetas*, kan. 1083 § 1 KPK); 2) impotencja (*impotentia*, kan. 1084 KPK); 3) węzeł małżeński (*ligamen*, kan. 1085 KPK); 4) różność religii (*disparitas cultus*, kan. 1086 KPK); 5) święcenia (*ordo*, kan. 1087 KPK); 6) wieczysty ślub czystości złożony w instytucie zakonnym (*votum*, kan. 1088 KPK); 7) uprowadzenie kobiety (*raptus*, kan. 1089 KPK); 8) występek (*crimen*, kan. 1090 KPK); 9) pokrewieństwo (w linii prostej oraz do czwartego stopnia w linii bocznej – *consanguinitas*, kan. 1091 KPK); 10) powinowactwo (w linii prostej – *affinitas*, kan. 1092 KPK); 11) przyzwoitość publiczna (w pierwszym stopniu linii prostej – *honestas publica*, kan. 1093 KPK); 12) pokrewieństwo prawne (w linii prostej lub w drugim stopniu linii bocznej – *cognatio legalis*, kan. 1094 KPK).

Wiele z przeszkód wymienionego katalogu doznało bardziej lub mniej znaczących modyfikacji w stosunku do poprzedniej kodyfikacji.

Tak więc przeszkoda wieku została zachowana bez zmian (kan. 1067 § 1 Kodeksu z 1917 r. został powtórzony w kan. 1083 § 1 Kodeksu z 1983 r.). W nowej kodyfikacji dodano jednak § 2 (uprawnienie Konferencji Episkopatu do podwyższenia wieku do godziwego zawarcia małżeństwa). Natomiast § 2 kan. 1067 poprzedniej kodyfikacji został w obowiązującym Kodeksie przeniesiony do rozdziału I (Pasterska troska i czynności poprzedzające zawarcie małżeństwa) – jako kan. 1072 (w uproszczonej redakcji).

Gdy chodzi o przeszkodę impotencji, kan. 1068 § 1 Kodeksu z 1917 r. znalazł swoje powtórzenie w kan. 1084 § 1 Kodeksu z 1983 r. Pominięto

---

³⁷ Zob. P. MONETA, *Diritto al matrimonio...*, art. cyt., s. 20-21.

tu jednak (jako zbędną) wzmiankę o tym, że przeszkoda istnieje niezależnie od tego, czy jest znana czy też nie drugiej stronie. Poza tym bardzo istotną jest zmiana dotycząca określenia pochodzenia przeszkody: w miejsce dawnego zwrotu „matrimonium ipso iure naturae dirimit”, w nowym Kodeksie pojawił się zwrot: „matrimonium ex ipsa eius natura dirimit”³⁸. Z kolei § 2 kanonu poprzedniej kodyfikacji został powtórzony w § 2 nowego Kodeksu, z uzupełnieniem o stwierdzenie, iż w wypadku wątpliwości co do istnienia przeszkody nie należy orzekać o nieważności małżeństwa. Analogiczne powtórzenie dotyczy także § 3 obu Kodeksów, przy czym w KPK z 1983 r. nastąpiło uzupełnienie o zwrot „firmo praescripto can. 1098”, co oznacza, że niepłodność powoduje nieważność małżeństwa w przypadku, gdy była przedmiotem podstępnego wprowadzenia w błąd.

W odniesieniu do przeszkody węzła małżeńskiego, kan. 1069 § 1 dawnego Kodeksu został powtórzony w kan. 1085 § 1 Kodeksu nowego, przy czym pominięto tutaj (jako zbędną) końcową klauzulę „salvo privilegio fidei”. Bez żadnej zaś zmiany § 2 dawnego kanonu stał się § 2 nowego.

Ujęty w dwa paragrafy kan. 1070 poprzedniej kodyfikacji, poświęcony przeszkodzie różności religii, znalazł swój odpowiednik w obejmującym trzy paragrafy kan. 1086 Kodeksu obowiązującego. Tak więc § 1 tego ostatniego stanowi powtórzenie (w zmodyfikowanej redakcji) § 1 dawnego kanonu, przy czym w nowej wersji dodano znaczący zwrot dotyczący strony katolickiej: „nec actu formali ab ea defecerit”³⁹. Następnie w nowym kanonie dodano § 2 (wskazanie warunków do udzielenia dyspensy określonych w kann. 1125 i 1126 KPK; w poprzednim Kodeksie warunki te określone były w kan. 1071).

---

³⁸ Tak istotna zmiana dała asumpt do postawienia pytania, czy przeszkoda rzeczywicie pochodzi z prawa naturalnego. – Zob. H. STAWNIAK, *Niemoc płciowa jako przeszkoda do małżeństwa. Ewolucja czy zmiana koncepcji?*, Warszawa 2000, s. 135-147.

³⁹ Klauzula ta została następnie uchylona w *motu proprio* Benedykta XVI *Omnium in mentem* z 26 października 2009 r., AAS 102 (2010), s. 9.

Natomiast § 2 dawnego kanonu stał się (w zmodyfikowanej redakcji) § 3 kanonu obowiązującego.

Kan. 1072 Kodeksu z 1917 r., określający przeszkodę wyższych świeców (aktualnie jest to przeszkoda święceń), został powtórzony w kan. 1087 nowego Kodeksu (w nieco uproszczonej redakcji).

Przeszkoda ślubu uroczystego w poprzednim Kodeksie (kan. 1073) stała się w Kodeksie obowiązującym przeszkodą wieczystego ślub czystości złożonego w instytucie zakonnym (kan. 1088) i przybrała tym samym zupełnie nowe sformułowanie.

Przeszkoda wprowadzenia, ujęta aż w trzech paragrafach kan. 1074 poprzedniej kodyfikacji, została określona w kan. 1089 kodyfikacji aktualnie obowiązującej bez podziału na paragrafy. W nowej, zwartej redakcji kanonu zawarte zostało – *quoad substantiam* – to, co pomieszczone było w owych trzech paragrafach dawnego kanonu.

Radykalnej zmianie uległ w nowym Kodeksie zakres przeszkody występku: podczas gdy kan. 1075, nr 1-3 Kodeksu poprzedniego określał aż cztery postacie *crimen* (cudzołóstwo i obietnica przyszłego małżeństwa; cudzołóstwo i usiłowanie zawarcia małżeństwa; cudzołóstwo i małżonkobójstwo dokonane przez jedną tylko stronę; małżonkobójstwo dokonane przez współdziałanie fizyczne lub moralne przez strony, które w przyszłości chciałyby zawrzeć małżeństwo), to w kan. 1090 §§ 1-2 nowego Kodeksu ustawodawca statuuje jedynie dwie postacie *crimen* (małżonkobójstwo dokonane z intencją zawarcia małżeństwa z określoną osobą; małżonkobójstwo dokonane przez współdziałanie fizyczne lub moralne przez strony, które w przyszłości chciałyby zawrzeć małżeństwo).

Odnosnie do przeszkody pokrewieństwa, kan. 1076 § 1 Kodeksu z 1917 r. (pokrewieństwo w linii prostej) został powtórzony dosłownie w kan. 1091 § 1 nowego Kodeksu. Dość daleko idącej zmianie uległ natomiast § 2 dawnego kanonu, określający zakres przeszkody w linii bocznej do trzeciego stopnia włącznie (według przyjętej wówczas komputacji prawa germańskiego, co w przyjętej przez nowy Kodeks komputacji rzymskiej liczyłoby się jako stopień szósty), w analogicznym bowiem paragrafie wymienionego kanonu nowej kodyfikacji ustawodawca ograniczył ten zakres do czwartego stopnia włącznie.

Poza tym w § 3 wymienionego kanonu Kodeksu obowiązującego stanowi się, iż przeszkoda pokrewieństwa nie zwielokrotnia się, tym samym więc uchylono przepis zawarty w drugiej części kan. 1076 Kodeksu poprzedniego (o uwielokrotnianiu się tej przeszkody, ilekroć uwielokrotnia się wspólny przodek). Wreszcie § 3 wymienionego kanonu znalazł się w § 4 nowego kanonu (zakaz zezwalania na małżeństwo w przypadku istniejącej wątpliwości co do istnienia między stronami pokrewieństwa w linii prostej lub w drugim stopniu linii bocznej (dawny kanon mówił o pierwszym stopniu, posługując się komputacją prawa germańskiego).

Przeszkoda powinowactwa, określona w kan. 1077 § 1 – jako obejmująca całą linię prostą i linię boczną do drugiego stopnia włącznie – w kan. 1092 Kodeksu z 1983 r. została ograniczona jedynie do linii prostej (całej). Poza tym został uchylony § 2, nr 1-2 dawnego kanonu (o uwielokrotnianiu się przeszkody).

Co się tyczy przeszkody przyzwoitości publicznej, to w kan. 1093 nowej kodyfikacji zaszły znaczące zmiany w stosunku do dawnego kan. 1078. Tak więc ograniczony został zakres przeszkody do pierwszego stopnia linii prostej (uprzednio przeszkoda wiązała w pierwszym i w drugim stopniu). Następnie w nowym kanonie pominięto zwrot – w odniesieniu do małżeństwa nieważnego – „sive consummato sive non”, dodano natomiast w to miejsce zwrot: „post instauratam vitam communem”.

Wreszcie przeszkoda pokrewieństwa prawnego, uregulowana w kan. 1080 poprzedniego Kodeksu, uległa głębokiej zmianie. Podczas gdy w myśl tej normy prawnej przeszkoda kanoniczna istniała jedynie wówczas, gdy – z uwagi na adopcję prawną – prawo państwowe czyniło dane osoby niezdolnymi do zawarcia małżeństwa, to stosownie do kan. 1094 Kodeksu obowiązującego, niezależnie od prawa państwowego, przeszkoda ta, powstała z adopcji prawnej, wiąże w linii prostej lub w drugim stopniu linii bocznej.

Natomiast KKKW (1990), poza dwunastoma przeszkodami rozrywającymi określonymi w KPK, przewiduje o jedną więcej: przeszkodę pokrewieństwa duchowego (*cognatio spiritualis*), która pochodzi z chrztu i zachodzi pomiędzy chrześnym i osobą ochrzczonej oraz

jej rodzicami (kan. 811 § 1); przeszkoda ta ma bardzo długą tradycję, sięgającą aż do VII stulecia⁴⁰. Poza tym, trzy przeszkody występujące w KPK otrzymały nieco inną regulację w KKKW: 1) przeszkoda różności religii (podczas gdy kan. 1086 § 1 KPK zwalniał osoby ochrzczone w Kościele katolickim lub do niego nawrócone, które formalnym aktem odstąpiły od Kościoła katolickiego, od tej przeszkody, to analogiczny kan. 803 § 1 KKKW zwolnienia takiego nie przewiduje; po uchyleniu owej klauzuli w KPK przez *motu proprio* Benedykta XVI *Omnia in mentem* z 26 października 2009 r. nastąpiło ujednoczenie regulacji obu Kodeksów); 2) przeszkoda uprowadzenia (podczas gdy według kan. 1089 KPK przeszkoda powstaje wyłącznie w przypadku uprowadzenia kobiety przez mężczyznę, to kan. 806 KKKW nie czyni tu żadnego rozróżnienia, co oznacza, że statuuje przeszkodę także w przypadku uprowadzenia mężczyzny przez kobietę); 3) przeszkoda powinowactwa (podczas gdy kan. 1092 KPK przewiduje przeszkodę jedynie w linii prostej, to w kan. 809 § 1 KKKW rozciąga się ona także na drugi stopień linii bocznej)⁴¹.

3. Natura prawna i funkcja przeszkód małżeńskich

3. 1. Natura prawna przeszkód

Na naturę prawną, inaczej charakter przeszkody zrywającej, wskazuje kan. 1073 KPK stwierdzając, że „przeszkoda zrywająca czyni osobę niezdolną do ważnego zawarcia małżeństwa”. Istotny jest tutaj zwrot „czyni osobę niezdolną” („personam inhabilem reddit”), który oznacza, że mamy do czynienia z prawem uniezdalniającym (*lex inhabilitans*), które – jako ograniczające swobodne wykonywanie uprawnienia – podlega ścisłej interpretacji (kan. 18 KPK). Określenie

---

⁴⁰ Zob. U. NOWICKA, *Przeszkody małżeńskie w perspektywie międzyobrzędkowej według KPK i KKKW*, *Ius Matrimoniale* 15 (21) 2010, s. 12-13.

⁴¹ Zob. W. GÓRALSKI, *Sakrament małżeństwa w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich oraz w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, *Roczniki Nauk Prawnych* 3 (1993), s. 9-10.

przeszkody zrywającej jako czyniącej osobę „niezdolną” do zawarcia małżeństwa pozostaje w relacji do kan. 10 KPK, który stanowi, iż „jedynie te ustawy należy uznać za unieważniające⁴² lub uniezdalniające, które wyraźnie postanawiają, że akt jest nieważny albo osoba niezdolna”. Właśnie w kan. 1073 KPK ustawodawca tak postanawia. Nie sposób pominąć również odniesienia tegoż kan. 1073 KPK do kan. 124 § 1 KPK, który do ważności aktu prawnego wymaga m. in. „by był on dokonany przez zdolną do tego osobę”. Wreszcie kan. 1073 KPK zachowuje swoją konotację z kan. 1057 § 1 KPK, w którym stwierdza się, że małżeństwo czyni zgoda stron „między osobami prawnie do tego zdolnymi” („inter personas iure habiles”)⁴³.

Według J. F. Castaño, przeszkoda zrywająca zawiera w sobie dwa momenty: w sposób poważny zabrania zawarcia małżeństwa („gravi-ter prohibet matrimonium contrahendum”) oraz nie pozwala, by małżeństwo zostało zawarte ważnie („impedit quominus matrimonium valide contrahatur”)⁴⁴. W pierwszym przypadku przeszkoda dotyczy bezpośrednio osoby, a w drugim – jako rzeczywistość „zrywająca” – dotyka nie osobę, lecz małżeństwo. Gdy chodzi o ten pierwszy moment, do ważnego zawarcia małżeństwa kontrahent winien mieć nie tylko zdolność naturalną (*capacitas naturalis*), lecz także zdolność prawną (*capacitas iuridica*), nazywaną w prawie kanonicznym

⁴² Ustawami unieważniającymi (*leges irritantes*) – w odniesieniu do małżeństwa – są ustawy dotyczące wad zgody małżeńskiej i formy kanonicznej. Zob. M. CONTE A CORONATA, *Institutiones iuris canonici*, t. 3: *De sacramentis*. Taurini 1957, wyd. 3, s. 134. Mając na uwadze relację *leges irritantes* do kan. 124 KPK należy powiedzieć, że do dwóch pozostałych wymogów (poza zdolnością osoby), do ważności aktu prawnego (zachowanie istotnych elementów konstytutywnych aktu oraz formalności i warunków wymaganych do ważności aktu) odnoszą się odpowiednio wady zgody małżeńskiej oraz niezachowanie formy kanonicznej. Zob. G. MONTINI, *Gli impedimenti dirimenti in genere...*, art. cyt., s. 350-351.

⁴³ Kan. 1057 § 2 KPK wskazuje na trzy źródła nieważności małżeństwa: w swojej pierwszej części mówi o zgodzie małżeńskiej (*Matrimonium facit partium consensus*), w drugiej o przeszkodach rozrywających (*inter personas iure habiles*), a w trzeciej o formie kanonicznej (*legitime manifestatus*). – W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody...*, art. cyt., s. 6-7.

⁴⁴ J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali in generale*, art. cyt., s. 71.

zdolnością do zawarcia małżeństwa (*habilitas ad contrahendum*). Podczas gdy zdolność naturalna oznacza spełnienie wymogów fizycznych i psychicznych (zdolność rozumienia i chcenia) i jej posiadanie jest wymogiem uprzednim, to zdolność prawna jest zdolnością do działania (*capacitas agendi*)⁴⁵.

Przeszkodom nie należy przypisywać charakteru kary, co niekiedy usiłuje się odnosić do przeszkody występku, inaczej małżonkobójstwa, oraz do przeszkody uprowadzenia; przestępstwo jest jedynie podstawą tych przeszkód⁴⁶.

Natura prawna przeszkód małżeńskich implikuje następujące konsekwencje, „które mają duże znaczenie w interpretacji odnoszonych przepisów kodeksowych, przede wszystkim w orzecznictwie: 1) istnienia przeszkód małżeńskich nie należy domniemywać⁴⁷; 2) w wątpliwości prawnej ustawy nie obowiązują, należy więc przyjąć, że przeszkoda nie istniała (*impedimentum dubium impedimentum nullum*)⁴⁸; 3) w wątpliwości faktycznej może dyspensować ordynariusz, byleby – w odniesieniu do dyspensy zastrzeżonej – zwykła jej udzielać władza, której jest zarezerwowana⁴⁹; 4) ignorancja i błąd co do istnienia przeszkody nie stoi na przeszkodzie jej skutkom, chyba że wyraźnie postanowiono coś innego (nie postanowiono czegoś innego w stosunku do przeszkód)⁵⁰; 5) przepisy w dziedzinie przeszkód – jako ograniczające swobodne wykonywanie uprawnień – podlegają ścisłej interpretacji”⁵¹.

---

⁴⁵ J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali*, art. cyt., s. 105; W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody...*, art. cyt., s. 7.

⁴⁶ Zob. TH. VLAMING, L. BENDER, *Praelectiones iuris canonici*, dz. cyt., s. 128; J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali*, art. cyt., s. 106-107.

⁴⁷ Zob. kan. 10 KPK; Zob. J. F. CASTAÑO, *Natura e ruolo degli impedimenti...*, dz. cyt., s. 34.

⁴⁸ Zob. kan. 14 KPK.

⁴⁹ Zob. tamże.

⁵⁰ Zob. kan. 15 § 1 KPK.

⁵¹ W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody...*, art. cyt., s. 7-8. Zob. kan. 18 KPK.

3. 2. Funkcja przeszkód

Odnosnie do funkcji przeszkód małżeńskich, inaczej ich *ratio legis*, to należy przede wszystkim pytać o ich rolę w kanonicznym porządku prawnym. Generalnie trzeba powiedzieć, że skoro małżeństwo jest dla Kościoła sprawą publiczną⁵², i jako takie ma swój wymiar społeczny, to najwyższy ustawodawca kościelny może ingerować w sferę powstawania małżeństwa, wydając normy nie tylko określające sposób zawarcia takiego związku, lecz również w zakresie dotyczącym swobodnego wykonywania *ius connubii*. Czyni to zaś w celu ochrony dobra całej wspólnoty kościelnej oraz zapobieżenia szkodzie osobistej i bezpośredniej dla współkontrahenta (choćby w odniesieniu do takich przeszkód, jak impotencja, węzeł małżeński czy uprowadzenie), biorąc pod uwagę także walory samej instytucji małżeńskiej i jej znaczenie w wymiarze religijnym. Ma także na względzie szczególne sytuacje i okoliczności, które nie sprzyjają celom i wymogom godności małżeństwa⁵³. Nie należy przy tym zapominać, że przeszkody małżeńskie mają charakter wyjątkowy (w stosunku do generalnej zasady o zdolności do zawarcia małżeństwa)⁵⁴. Wszystkie też pozostają ściśle powiązane z charakterem osobowym małżeństwa, rozumianym jako coś przeciwnego koncepcji indywidualistycznej tego związku. Przede wszystkim jednak *impedimenta* lepiej uwypuklają charakter obiektywny małżeństwa⁵⁵. Nie trzeba dodawać, że każda z przeszkód ma swoją szczególną *ratio legis*⁵⁶.

Niewątpliwie trudno jest pogodzić subiektywne prawo do małżeństwa i wymogi dobra wspólnego społeczności kościelnej. W każdym

⁵² Zob. J. M. SERRANO RUIZ, *El character público del matrimonio en el M.P., Causas matrimoniales*”, w: *Quaestiones de M.P., Causas matrimoniales*”, Romae 1976, s. 7-17.

⁵³ G. MONTINI, *Gli impedimenti dirimenti in genere...*, art. cyt., s. 360-361; J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali in generale*, art. cyt., s. 80-81; A. M. ABATE, *Gli impedimenti matrimoniali nel nuovo Codice di Diritto Canonico*, Apollinaris 60 (1987), s. 452.

⁵⁴ Zob. V. DEL GIUDICE, *Nozioni di diritto canonico*, Milano 1970, wyd. 12, s. 335.

⁵⁵ G. MONTINI, *Gli impedimenti dirimenti in genere...*, art. cyt., s. 362.

⁵⁶ W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody...*, art. cyt., s. 8-9.

wszakże przypadku do dziedziny przeszkód małżeńskich powinno być stosowane to samo kryterium, które reguluje inne przepisy restrykcyjne swobodnego wykonywania praw podmiotowych porządku naturalnego⁵⁷.

W odniesieniu do natury przeszkód małżeńskich należy wspomnieć o dyspozycji kan. 790 § 2 KKKW, który nie ma swojego odpowiednika w KPK, a który stanowi, iż „przeszkoda, chociaż dotyczy tylko jednej strony, czyni jednak małżeństwo nieważnym”. Przepis ten znajduje swoje zastosowanie w stosunku do małżeństwa osób o różnej przynależności obrządkowej, kiedy to przeszkody małżeńskie każdej z tych osób są regulowane przez prawo jednej i drugiej. Może być tak, że daną przeszkodą jest związana tylko jedna strona, gdyż treść czy zakres tejże przeszkody jest niekiedy inny w KKKW niż w KPK (m.in. przeszkody powinowactwa). Pominięcie jednak w KPK z 1983 r. przytoczonej wyżej zasady, która zresztą figurowała w kan. 1036 § 3 KPK z 1917 r., bynajmniej nie oznacza, że ustawodawca chciał w ten sposób uznać nieważność małżeństwa tylko dla jednej strony (której przeszkoda dotyczy). Wymienioną zatem zasadę, *ex natura rei* (małżeństwo powstaje przez zgodę osobową obojga stron, nie może więc być dla jednej strony ważne, a dla drugiej nieważne) aplikuje się także na gruncie prawa Kościoła Łacińskiego⁵⁸.

4. Typologia przeszkód małżeńskich

Gdy chodzi o typologię wymienionych przeszkód małżeńskich, to w kan. 1074 KPK dokonano formalnie jedynie rozróżnienia pomiędzy przeszkodą publiczną (*impedimentum publicum*) i przeszkodą tajną (*impedimentum occultum*). Kryterium odróżniającym przeszkodę publiczną od tajnej stanowi możliwość udowodnienia przeszkody w zakresie zewnętrznym. Od przeszkody publicznej w takim rozumieniu należy

---

⁵⁷ J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali*, art. cyt., s.110.

⁵⁸ Słuszny jest postulat znajomości ustawodawstwa małżeńskiego tak Kościoła Łacińskiego, jak i Kościołów Wschodnich w praktyce duszpasterskiej. – Zob. U. NOWICKA, *Przeszkody małżeńskie...*, art. cyt., s. 17.

odróżnić przypadek (*casus*), w którym dana przeszkoda na forum zewnętrznym *de facto* jest znana lub też nie. Przeszkody publiczne w tym pierwszym rozumieniu bywają często określane mianem przeszkód publicznych ze swojej natury⁵⁹. W myśl odpowiedzi Papieskiej Komisji Interpretacyjnej z 25 czerwca 1932 r., by przeszkodę można było uznać za publiczną *ex sua natura*, wystarcza, że fakt, z którego powstaje przeszkoda (np. przyjęcie święceń), jest publiczny⁶⁰. Jeden i drugi podział (z natury swojej lub *de facto* publiczne) ma znaczenie w dziedzinie dyspensowania od przeszkód w niebezpieczeństwie śmierci (kan. 1079 KPK) i w tzw. wypadku nagłym (kan. 1080 KPK).

Jeszcze inne kryteria podziału przeszkód przyjmuje się w doktrynie. Tak więc z uwagi na pochodzenie rozróżnia się przeszkody pochodzące z prawa Bożego (*ex iure divino*) – naturalnego lub pozytywnego (impotencja, węzeł małżeński, pokrewieństwo w linii prostej i w drugim stopniu linii bocznej) i pochodzące z prawa ludzkiego, inaczej kościelnego (*ex iure ecclesiastico*) – pozostałe przeszkody⁶¹. Istotą różnicą między przeszkodą pochodzenia Bożego i przeszkodą pochodzenia kościelnego w wymiarze praktycznym jest niemożliwość uzyskania dyspensy od przeszkody pochodzącej z prawa Bożego.

Należy dodać, iż gdy chodzi o przeszkodę impotencji, pewna część przedstawicieli doktryny stawia sobie pytanie, czy rzeczywiście pochodzi ona z prawa naturalnego, tym bardziej, że zwrot kan. 1084 § 1 KPK „matrimonium ex ipsa eius natura dirimit” nie wskazuje na takie pochodzenie⁶². Nie brak również autorów, zdaniem których impotencja – jako niezdolność – powinna znaleźć swoją kolokację w kodeksowym rozdziale o zgodzie małżeńskiej⁶³.

⁵⁹ Zob. J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali in generale*, art. cyt., s. 85; W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne*, dz. cyt., s. 93.

⁶⁰ PONTIFICIA COMMISSIO CARDINALIUM AD CODICIS CANONES AUTHENTICE INTERPRETANDOS, *Responsum diei 25 iunii 1932*, AAS 24 (1932), s. 284.

⁶¹ Zob. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne...*, dz. cyt., s. 179; W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne*, dz. cyt., s. 93.

⁶² Szerzej na ten temat zob. H. STAWNIAK, *Niemoc płciowa...*, dz. cyt., s. 138-144.

⁶³ Zob. U. NAVARRETE, „*Incapacitas assumendi onera*” *uti caput autonomum nullitatis matrimonii*, *Periodica* 61 (1972), s. 47-80; TENŻE, *Capita nullitatis matrimonii*

Z uwagi na zakres, wyróżnia się przeszkody absolutne, inaczej bezwzględne (*impedimentum absolutum*) i przeszkody relatywne, inaczej względne (*impedimentum relativum*). Przeszkoda bezwzględna zabrania zawarcia małżeństwa ze wszystkimi (np. przeszkoda wieku czy przeszkoda węzła małżeńskiego), natomiast przeszkoda względna niezdolność tę odnosi jedynie do pewnych kategorii osób (np. przeszkoda pokrewieństwa czy powinowactwa)⁶⁴. Znaczenie podziału przeszkód na absolutne i relatywne dostrzega się szczególnie w odniesieniu do kan. 1084 § 1 KPK (*impedimentum impotentiae*)⁶⁵.

Ze względu na czas trwania przeszkody dzieli się na trwałe i czasowe. Podczas gdy przeszkoda trwała (*impedimentum perpetuum*) z natury swojej nigdy nie ustaje (nie licząc dyspensy, np. przeszkoda pokrewieństwa), to przeszkoda czasowa (*impedimentum temporale*) może przestać istnieć (np. przeszkoda wieku czy różności religii)⁶⁶. Rozróżnienie to znajduje szczególne zastosowanie w odniesieniu do przeszkody impotencji (kan. 1084 § 1 KPK stanowi, iż przeszkoda winna być „perpetua”).

Podstawą innego podziału *impedimenta matrimonialia* jest czas powstania przeszkody: jeśli powstała ona przed zawarciem małżeństwa, określana jest mianem uprzedniej (*impedimentum antecedens*), jeśli zaś zaistniała już po zawarciu małżeństwa, nazywana jest przeszkoda następczą (*impedimentum subsequens*). Nie trzeba dodawać, że przeszkodą we właściwym znaczeniu jest jedynie *impedimentum antecedens* (ustawodawca stanowi tak, *expressis verbis*, w stosunku do przeszkody impotencji w kan. 1084 § 1 KPK), przeszkoda bowiem, która zaistniała już po zawarciu małżeństwa, nie ma znaczenia, gdy chodzi o jego ważność.

---

nel Codice 1983: gressus historicus versus perfectiorem ordinem systematicum, w: *Iustus Iudex. Festgabe für Paul Wesemann zum 75. Geburtstag*, Essen 1999, s. 260-277; P. PAVANELLO, *Il requisito della perpetuità nell'incapacità di assumere le obbligazioni essenziali del matrimonio* (can. 1095, 3), Roma 1994, s. 161-163.

⁶⁴ Zob. J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali in generale...*, art. cyt., s. 86.

⁶⁵ W. GÓRALSKI, *Kanoniczne przeszkody...*, art. cyt., s. 11.

⁶⁶ J. F. CASTAÑO, *Gli impedimenti matrimoniali in generale...*, art. cyt., s. 86-87.

Kryterium podziału przeszkód jest następnie stopień pewności co do ich istnienia; istnieją więc przeszkody pewne (*impedimenta certa*) i wątpliwe (*impedimenta dubia*). Pewnymi są te, co do istnienia których nie ma wątpliwości (są udokumentowane), wątpliwymi zaś te, co do których brak pewności, przy czym wątpliwe zakładają *dubium iuris* lub *dubium facti* (np. w kan. 1084 § 2 wspomina się o przeszkodzie wątpliwej w odniesieniu do impotencji, co odnosi się do wątpliwości dotyczącej faktu)⁶⁷. Wypada w tym miejscu nadmienić, iż nie zezwala się na małżeństwo, gdy istnieje wątpliwość, czy strony są spokrewnione w linii prostej lub w drugim stopniu linii bocznej (kan. 1091 § 4 KPK).

Impedimenta matrimonialia można również klasyfikować według kryterium związanego z dyspensowaniem od nich. Tak więc istnieją przeszkody, od których – w wypadku zwykłym – dyspensować może jedynie Stolica Apostolska (przeszkody: święceń, wieczystego ślubu czystości złożonego w instytucie zakonnym na prawie papieskim, występku) oraz pozostałe, od których dyspensować może ordynariusz miejsca (kan. 1078 §§ 1-2 KPK)⁶⁸.

Jeszcze inną typologię stosuje P. Pellegrino, dzieląc przeszkody według ich szczególnego charakteru. Wyróżnia mianowicie rodzaje przeszkód: 1) związane z godnością osoby (wiek, uprowadzenie, występki); 2) związane z więzami religijnymi (różność religii, święcenia, wieczysty ślub czystości złożony w instytucie zakonnym); 3) związane z więzami etyczno-prawnymi (węzeł małżeński, pokrewieństwo, powinowactwo, przyzwoitość publiczna, pokrewieństwo prawne). Impotencja natomiast stanowi odrębną kategorię (niezdolność)⁶⁹.

⁶⁷ Zob. F. BĄCZKOWICZ, *Prawo kanoniczne...*, dz. cyt., s. 182.

⁶⁸ W wypadku tzw. nagłym Stolicy Apostolskiej jest zastrzeżone dyspensowanie od dwóch przeszkód: święceń i wieczystego ślubu czystości złożonego w instytucie zakonnym na prawie papieskim (kan. 1080 § 1 KPK); natomiast w niebezpieczeństwie śmierci Stolicy Apostolskiej jest zarezerwowana dyspensa jedynie od przeszkody prezbiteratu (kan. 1079 § 1 KPK).

⁶⁹ Zob. P. PELLEGRINO, *L'impedimento dei vincoli religiosi nel matrimonio canonico*, Torino 2000; TENZE, *Gli impedimenti relativi alla dignità dell'uomo nel matrimonio*,

5. Uwagi końcowe

Przeszkody małżeńskie, istniejące już od pierwszych stuleci funkcjonowania Kościoła i podlegające ewolucji historycznej (z wyjątkiem przeszkód pochodzących z prawa Bożego), doznały w KPK z 1983 r. znacznej redukcji – zarówno gdy chodzi o ich liczbę, jak i zakres (w odniesieniu do niektórych). Zachowane w tej kodyfikacji *impedimenta dirimentia* mają charakter prawa uniezdalniającego, stanowiąc formę ograniczenia w wykonywaniu *ius connubii*. Ich istnienie w kanonicznym porządku prawnym jest jednak w pełni usprawiedliwione, chronią bowiem skutecznie istotne wartości samej instytucji małżeństwa, służąc jednocześnie dobru małżonków, podobnie jak dobru społeczności kościelnej. Pozostają przy tym w ścisłym powiązaniu z charakterem osobowym małżeństwa, podkreślając jego charakter obiektywny; każda z nich ma swoją szczególną *ratio legis*.

Poza przytoczonymi już kann. 1073 (określenie przeszkody zrywającej) i 1074 KPK (określenie przeszkody publicznej), pozostałe normy prawne pomieszczone w rozdziale II („Przeszkodach zrywające w ogólności”) regulują następujące kwestie: władza autentycznego wyjaśniania, kiedy prawo Boże zabrania małżeństwa lub je unieważnia oraz władza ustanawiania innych przeszkód dla ochrzczonych (kan. 1075 §§ 1-2 KPK); potępienie wprowadzania nowych przeszkód (przeciwnych obowiązującym) na drodze zwyczaju (kan. 1076 KPK); zakaz zawarcia małżeństwa (kan. 1077 §§ 1-2 KPK); władza dyspensowania od przeszkód małżeńskich (kan. 1078-1082 KPK). Z kolei rozdział III (kann. 1093-1094) poświęcony jest poszczególnym (dwunastu) przeszkodom małżeńskim.

Torino 2002; TENŽE, *L'impedimento di impotenza nel matrimonio canonico*, Torino 2004.

Canonical impediments to marriage – an outline of the issues

Summary

One of fundamental human rights, based on natural law and guaranteed by can. 219 of the current CIC, is the right to choose a state in life freely. However, at the same time the church legislator states that all persons who are not prohibited by law can contract marriage (can. 1058). The restriction on the right to contract marriage may come from God's law (natural and positive), as well as from the decision of the church legislator. One of factors limiting *ius connubii* are impediments to marriage, namely circumstances related to particular persons which make them unfit to contract valid marriage.

Following an analysis of the definition of an impediment to marriage, the author presents a historical outline of the development of impediments, quotes the catalogue of impediments that are currently applicable, presents the legal character and function of impediments and describes their types (according to various criteria). Finally, the author presents issues regulated in chapters II and III of *De matrimonio*.